

לטעמי הקרבנות

אימתי נאמרו קרבנות למשה?

"כי לא דברתי את אבותיכם ולא צויתים ביום הוציאי אותם מארץ מצרים על דברי עולה וזבח"¹ ושם נתבאר באברנבנאל: "שהנה ישראל כשיצאו ממצרים ובאו לפני הר סיני ושמעו התורה והמצות — לא ציוס ה' דבר מעניין הקרבנות, אבל ציוס ענייני האמונות והמעשים המשובחים אשר יעשו. אמנם כאשר עשו העגל... הוצרך לתקן להם צרי ורפואה למחלתם ורשעיהם ולכן באו מצוות הקרבנות... שלא נצטוו עליהם, אילו לא היו חוטאים, וזהו אמרו כאן: "כי לא דברתי... ביום הוציאי אותם מארץ מצרים" רומז למעמד הר סיני... שבהם לא ציוה אותם הק' יתברך "על דברי עולה וזבח" עכ"ל.²

"אמר הקב"ה: יבוא זהב שבמשכן ויכפר על הזהב שנעשה בו העגל"³ "אימתי נאמר למשה הפרשה הזו של המשכן? — ביום הכפורים עצמו, אע"פ שפרשת המשכן קודמת למעשה העגל (והוא היה בחדש תמוז)... אין מוקדם ומאוחר בתורה... מטולטלות הן שביליה של תורה ופרשותיה"⁴.

מכאן לראיה שמצוות הקרבנות כנגד קלקול העבודה זרה ניתקנה, ומעשה העגל הוכיח. אך יש גם היפוך דעות וסמך תמצא גם לאלו, גם לאלו במקומות הרבה.

"כיון שקיבלו ישראל מלכות שמיים בשמחה ואמרו: "כל אשר דיבר ה' נעשה ונשמע" מייד אמר הקב"ה למשה: "דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה"⁵.

היהדות "הליברלית" ויבימתה — התיאולוגיה הנוצרית טוענות להתנגדות הנביאי אים לעבודת הקרבנות, וסמך לכך מוציאים מפסוקים רבים⁶. ומה שהחסירו פסוקים

¹ ירמיהו ז 22.

² בפירוש הפסוק עיין עוד: רד"ק שם; רש"י שם; מורה נבוכים חלק ג' פרק לב, ספורנו — "כוונת התורה" — גדפס בתחילת ס' בראשית; רמב"ן ויקרא ח 2; שם כה 1.

³ תנחומא תרומה ה.

⁴ שם; שם תשא לא. עיין עוד תנחומא פקודי ב; שמות רבה לג; סדר עולם רבה פו; ויש עוד הרבה.

⁵ סדר אליהו רבה פי"ז.

ישראל יעקב יובל

רבים הפוכים היא שאלה אחת? וחמורה ממנה בערותם בהבנת המקראות. שהרי עיקר גדול הוא שהנביא צווח תמיד מה שמוזיק תיקון — מדגיש מה שחסר ושולל מה שמגזם. כך ירמיהו במקום אחד: "כי לא דברתי את אבותיכם... על דברי עולה וזבח" והוא שהבטיח כי מלכים ושרים "מביאים עולה וזבח ומנחה ולבונה ומביאי תודה בית ה':⁸. וכן: "ולכהנים הלויים לא יכרת איש מלפני מעלה עולה ומקטיר מנחה ועשה זבח כל הימים"⁹.

וכבר היה לעולמים, וכבר הדפם ר' עקיבא:

"שאל גוי אחד את ר' עקיבא למה אתם עושים מועדות? לא כך אמר לכם הקב"ה: חדשיכם ומועדיכם שנאה נפשי?" (ישעיהו א 14) אמר לו ר' עקיבא: אילו אמר חדשי ומועדי שנאה נפשי — הייתי אומר. לא אמר אלא: חדשיכם ומועדיכם!¹⁰ ע"כ.

"באידיאה הישראלית גלום היה שני ערכים דתי יסודי. את היחס שבין האל ובין העולם היא יכולה לתפוס רק תפיסה אחת: חסד (ממעלה למטה) העולם הוא רצון האל, הגשמת דברו, גילוי של מידת החסד והטוב... הדת היא מתנת חסד שנתן האל לאדם כדי לרוממו ולהעלותו, בה גילה האל את עצמו, את "שמו" לאדם, בה הודיע לו את "דרכיו", את מידותיו, את רצונו. האידיאה הזאת ביטלה את הערכת הפולחן כערך מחלט ועליון כמו שמעריכה אותו האלילות. באלילות יש לפולחן ערך על — אלקי, בפולחן תלוי גורל חיי האל-קות... ואילו לפי אמונת ישראל אין לפולחן שום ערך על-אלקי, ואין גורל האל תלוי בו בשום בחינה. תורת הפולחן הישראלית אינה אלא מצווה אלקית, מגלויי החסד האלקי... מפני זה ערך הפולחן הוא לא מחלט אלא מותנה. ערכו בהיותו סמל לחסד האלקי ולבריתו עם האדם, ואם ניטל ממנו ערך זה באשמת האדם, הרי הוא נהפך לכלי ריק, לחרס נשבר... הפולחן הוא לא חסד האדם עם האל אלא חסד האל עם האדם"¹¹.

⁸ שמואל א טו 22; ישעיה א 11-14; עמוס ה 21-24; תהילים נ; ירמיה י 20;

שם ז 22, הושע ו, 6.

⁷ זכריה א 16; שם ח 9. שם ט 15-9; חגי א 1-12; שם ב 9-1; יחזקאל מ

ואילך; ועוד.

⁸ ירמיה יז 25-26.

⁹ שם לג 18.

¹⁰ במדבר רבה סוף כא.

¹¹ "תולדות האמונה הישראלית": קויפמן כרך ג ספר ראשון עמ' 80.

אמרו לו ישראל לטיטוס: בית חרב התרבת, בית שרוף שרפת, "קימחא טחינא טחינת"¹².

עכשיו שאבד בית חיינו. — גדול למור מעבודה

הורגלנו לומר: רעיון, אידיאה — זו אגדה. עמעום הרעיון וירידתו — זו הלכה. ולמה נפסקה הלכה כב"ה? — מפני שעלובין היו¹³ והלל תיקן פרוזבול! זוהי עזוזה של המוסריות האלקית הנלחמת כארי בגילוי הרע והיודעת שאי אפשר תיכף להכניעם. על כן מקיפה היא אותם סביב סביב ומצירה אותם עוד ועוד עד נצחונת המחלט.

אך אמנם בעצם זו הירידה גנוז רצון האל וזהו העיקר שבלימוד תורה, שהרי מלבד מה שלא עם הארץ חסיד¹⁴ וגדול לימוד המביא לידי מעשה¹⁵. יש בלימוד התורה טעם שכל כולו אגדה והוא עניין ההתבוננות בגילוי חכמתו. מכאן נמצא אתה למד שגם מצוות אשר מציאות הרע הדפתן והשאירתן בגדר של "עלה במחשבה להיבראות" ומשמעותן המעשית פגה — נשתייר בהן בכל אופן טעמן האגדתי זה. וזה טעם אמרו: "לדרוש ולקבל שכר"¹⁶. אמור מעתה: ההלכה עצמה היא גילוי חכמתו הנאצלת של האל — היא גילוי כתר. אין היא רק מעיין המזרים מיים חיים ממקור שפיעתן להרוות אדמה צחיחה, אין היא אך שפה דרכה פולשת האגדה אל תוך המעשה. שפתה — היא כולה אגדה, ואמנם הוראת התנהגות מסוימת הבאה על פי הדיבור האלקי היא עצמה אידיאה, היא היא גילוי הטרנסצנדנטי שבבריאה, "עין תחת עין" הינה אידיאה מפשטת אשר אינה נתנת לממוש כפשוטה באותה מידה שהאמירה המטפיסית "ה' אלקינו ה' אחד" נשארת בלתי נתפסת, האגדה מדברת על כינוייה של האלו־קות והם אופני התגלותה במעשה. אך גם ההלכה של בן סורר ומורה היא גילוי התורה על הצדק הראשוני היותר מהותי והיותר פנימי אשר אינו מתממש בעולמנו "ההילולי". בחינת "עלה במחשבה להיבראות". ומפני כך גם אם אמנם אין מצוה זו יכולה לחול בעולם העשייה, גם אם נעדרת היא את חוט החסד המקשר עליונים אל תחתונים — קיימת היא ממש בעולם העשייה כאידיאה מפשטת, כמטרה. ניצבת היא כפיסגה שמיימית נישא האשר אנוש לא יוכל להעפיל עדיה וגם אם אין בכוחה לחדור אל המעשה — מעשירה היא את רוחו האידיאית מוסרית.

¹² איכה רבתי.

¹³ עירובין יג עב.

¹⁴ אבות ב ח.

¹⁵ בבא קמא יז.

¹⁶ סנהדרין עא; שם נא עב; סוטה מד.

ישראל יעקב יובל

"א"ל: 'קחה לי עגלה משולשת'. א"ל: רבונו של עולם. תינח בזמן שביהמ"ק קיים, בזמן שאין ביהמ"ק קיים מה תהא עליהם? א"ל: כבר תיקנתי להם סדר קרבנות, בזמן שקורין בהן לפני — מעלה אני עליהם כאילו הקריבום לפני ואני מחל להם על כל עונותיהם"¹⁷.
"תלמידי חכמים העוסקין בהלכות עבודה מעלה עליהם הכתוב כאילו נבנה בית המקדש בימיהם. כל העוסק בתורת חטאת כאילו הקריב חטאת"¹⁸.

"עכשיו שאין קרבנות אמר הקב"ה: הואיל ואתם מתעסקים בהם מעלה אני עליכם כאילו אתם מקריבים אותם"¹⁹.

"ת"ח העוסקין בתורה בלילה מעלה אני עליהם כאילו עוסקים בעבודה; ת"ח העוסקין בהלכות עבודה מעלה אני עליהם כאילו נבנה ביהמ"ק בימיהם"²⁰.

"אבל עוונות אבותינו החריבו נוה וחסאתינו האריכו קצו. אבל זכרון דברים תהא סליחתנו"²¹.

"ובעת ובעונה הזאת גלוי וידוע לפני כסא כבודך שאין לנו כימים ראשונים לא כהן גדול... ולא מזבח"²² ומהו שנשתייר? מקדש מועט. ומתוך עומק הצער נתרומם המועט הרבה הרבה. "אמר הקב"ה לדוד: הצדקה והדיןין שאתה עושה חביבין עלי מבית המקדש"²³ "תלמוד תורה חביבה לפני המקום מעולות"²⁴. "גדולה תפילה יותר מן הקרבנות"²⁵ "מעשה ברבו יחונן בן זכאי שהיה מהלך בדרך ורץ אחריו ר' יהושע ואמר לו: אוי לנו שאבד בית חיינו מקום שהיה מכפר על עוונותינו, אמר לו: אל תירא, יש לנו כפרה אחרת תחתיה, אמר לו: מה היא? אמר לו: 'כי חסד חפצתי ולא זבח' (הושע י 6)²⁶.

17 תענית כז עב.

18 מנחות קי עא.

19 ויק"ר ז ב.

20 זוהר בראשית צד וכן בעניין בוזהר בראשית ק.

21 מתוך סדר העבודה בתפילת יו"כ.

22 שם.

23 דברים רבה ה ג.

24 אבות דר"ג נו"א פד.

25 ברכות לב:

26 אבות דר"ג נו"ב פח. ועוד בענין: סנהדרין מג: מדרש תהילים ד; במדב"ר יח יז; ויק"ר ז ב; פסיקתא דר' כהנא; ירושלמי ברכות ב א; ברכות יז; שם כז.

ל ט ע מי ת ק ר ב נ ו ת

מהם שעומדים כנגד קרבנות? — תשובה, חסד, משפט, צדקה, תענית, תפילה, וגדולה תפילה יותר מן הקרבנות!

עבודה שבלב היא — או שכנגד הלב היא:

מבין תרי"ג מצוות שניתקנו להם לישראל קרובים הקרבנות בפולחנם החיצוני והנימוסי ביותר אל מנהגי האלילות. עוד אעמוד בהמשך על השוני המחלט במהות הפולחן בן היהודי והאלילי, אלא שהחויץ — חוץ, והוא מראה העיניים. קירבה נמוסית זו היו שראו בה תקנה ממין הדבר הנצרך לתקון — הוא יצר הרע של עבודה זרה, והיו ששללו כל זיקה ביניהם ויצקו לקרבנות גוון מיסטי עצמאי עשיר. פולמוס זה — הדים רבים תמצא לו בספרות המדרש, והתגלגל ההד הלאה דורות רבים.

"וידבר ה' אל משה לאמר: 'צו את בני ישראל ואמרת להם את קרבני לחמי' (במדבר כח 1-2) — למה נאמר? לפי שהוא אומר: 'אשר יצא לפניהם ואשר יבוא לפניהם' (שם כז 17) משל למה הדבר דומה: למלך שהיתה אשתו נפטרה מן העולם היתה מפקדתו על בניה. אמרה לו: בבקשה ממך הזהר לי בבניי. אמר לה: עד שאת מפקדתני על בני פקדי את בני עלי שלא ימרדו בי ושלא ינהגו בי מנהג בזיון. כך אמר לו הקב"ה למשה: עד שאתה מפקדני על בני — פקוד את בני שלא ימרדו בי ושלא ימירו את כבודי באלקי הנכר... לכך נאמר: 'צו את בני ישראל'²⁷.

"ויאמר אל אהרן קח לך עגל' (ויקרא ט 2) — יבא עגל ויכפר על מעשה העגל"²⁸.

ודבר זה היה פינה לראשונים:

"ר' פנחס בשם ר' לוי²⁹ אמר: משל לבן מלך שגס לבו עליו והיה למד לאכול בשר נבילות וטריפות. אמר המלך: זה יהיה תדיר על שולחני ומעצמו הוא נדור. כך לפי שהיו ישראל להוטים אחרי עבודה זרה במצרים והיו מביאים קרבנותיהם לשעירים... אמר הקב"ה: יהיו מקריבים לפני בכל עת קרבנותיהם באהל מועד ויהיו נפרשים מעבודה זרה"³⁰.

²⁷ ספרי פנחס קמ"ב.

²⁸ מכילתא דמלואים; ספרא ריש שמיני.

²⁹ הוא הוא אשר לו מיוחס המאמר: "רוצה הקב"ה בקרבנותיהם של ישראל שנאמר: 'ספאר ענוים בישועה ואין ישועה אלא קרבן, כמו דאת אמר: 'ישע ה' אל הכל ואל מנחתו' — פסיקתא דרב כהנא קצ"ב.

³⁰ ויק"ר כב ז — מרגליות.

ישראל יעקב יובל

ואילמלא שקמאים כך אמרו אי אפשר לנו אף להרהר בדבר. הדא הוא דכתיב:
"למען אשר יביאו בני ישראל את זבחייהם... ולא יזבחו עוד את זבחייהם לשעי-
רים אשר הם זונים אחריהם"⁸¹.

וכך מיצוי העניין בעמקות:

"שאלו לחכמה: חוטא מה עונשו? אמרה להם: הנפש החוטאת היא
תמות... שאלו לתורה: חוטא מה עונשו? אמרה להם: יביא אשם
ויתכפר לו, שאלו להקב"ה: חוטא מה עונשו? אמר להם: יעשה תשובה
ויתכפר לו"⁸².

תשובה היא בחינת סוד ולמעלה מן השכל הטהור. ותורה דיברה כנגד לב האדם.

והדים אחרים גם שומע אתה:

"אמרו אומות העולם לבלעם: למה אמר הקב"ה לישראל שיביאו לו
קרבנות ולנו לא אמר כלום? אמר להם לבלעם: הקרבנות אינן אלא
שלום ומי שקיבל את התורה שהן כתובין בה צריך שיקריב קרבן.
אתם מתחילה פסלתם אותה ועכשיו מבקשים אתם להקריב קרב-
נות?..."⁸³.

ראה מי סתם טענותם!

שם במדרש תלו על בלעם זה הבנה הפוכה והצרך הקב"ה ללמדו עניין הקרבן:

"ראה לבלעם הרשע היה ערום, אומר: 'את שבעת המזבחות ערכת' —
לא היה אומר שבעת מזבחות אלא המזבחות. אמר: משנברא אדם עד
עכשיו שבעה מזבחות בנו: אברהם בנה ארבעה, יצחק בנה אחד.
יעקב שנים, ואני כנגד כולם ערכת. אמר לו (הקב"ה) רשע אילו
הייתי מבקש קרבן (לצרכי) הייתי אומר למיכאל וגבריאל שיקריבו
קרבן, שנאמר: מי בשחק יערוך לה' ידמה לה' בבני אליס', אין אני
מקבל קרבנות אלא מבני ישראל שנאמר: 'צו את אהרן ואת בניו'.

פירוש המדרש במהר"ל*⁸¹ שעניין הקרבן בהשבת העלול אל עילתו (כפי שיתבאר
בהמשך) והאבות הקריבו קרבנם על פי נטיית מדותיהם: אברהם מדתו חסד והיא
נחלקת לארבעה, יצחק מידתו מידת הדין לא תתחלק כלל ויעקב בנה שני מזבחות

⁸¹ ויקרא יז 7-5.

⁸² פסיקתא דרב כהנא, שובה, קנ"ח. ובשינוי לשון: ירושלמי מכות ב ו.

⁸³ תנחומא צו ו.

*⁸¹ גבורות ה — מהר"ל פרק סט ועיין להלן ביתר ביאור שיטת המהר"ל בקרבנות.

**⁸¹ בעניין ישראל שהם ראשית לריבוי כל האומות עיין נצח ישראל פרק ג.

כנגד מידת הרחמים הנחלקת לשנים, (ע"ש). ובלעם אמר לערוך את כל שבעת המזבחות הללו "כי האומות אשר הנהגתם על פי הטבע נכללים בה כל אלו המדות" (ע"ש) "וכל האומות ראוי להם מספר שבעה" כפי כל מה שהוא שלם, והן שבעים אומות ובלעם נביא האומות כולן הוא "והשיב לו ה'... כי אין השם יתברך מקבל קרבן כי אם מישראל לא מן המלאכים כמו שהתבאר במה שכל עלול מצד עצמו שב אל עילתו — כמו שבא ממנו הוא שב אליו ולכך מקבל הקרבן מישראל דווקא במה שהם עלולים ממנו יתברך בעצם ובראשונה**³¹, ולכך יש השבה להם אל העלה יתברך אבל אין השבה שנמצא שאינו עלול, (— אומות העולם) דברים אלו סתרי חכמה וסודות התורה אם תבין אלו הדברים".

מתוך הראיה המדרשית הזאת המתעצמת על ידי הטיית הנכונה בפירושו המהר"ל מובעת בשלימותה התפיסה העומדת כצד האחר בויכוח עתיק יומין זה והמיחסת לקרבנות ערך מיוחד שהוא נחלת ישראל בלבד.

אם לדון יש תשובה — פולמוס הראשונים

המהלך בנתיבי המדרשים חש בפרובלמטיקה מיוחדת ביחסם אל הקרבנות. כבר ציינתי שמכל פולחני התורה זה של הקרבן קרוב בחזונו ביותר אל מעשי האלילות. וחזונו מוכיח עליו אך בזה לא מוצה שרש הפרובלמטיקה כי אמנם מיום שנגזלה מתורה זו מעשיותה נדחקה היא ביותר אל פינת הנשיה. מחד גיסא עיקרי תורה ומצוות והלכות מרובים כל כך ומאידך גיסא שכחה של אי עניין. אם יש הלכות מרובות כל כך ושיישובם על הלב חלוק כ"כ ומגומגם כ"כ זה מעשה קרבנות. מעט תמצא בפסקי הראשונים בפן זה של עבודת הקדש, ואין זה המועט מחזיק את המרובה. הרמב"ם, מלבד מה שהיה מחדש העיון ההלכתי ויסוד מוסד לשיטות ראשונים ואחרונים שלאחריו היה גם זה אשר חידש את הפולמוס בטעמים של הקרבנות.

"ראיתי לדבר בחלקי הקרבנות... ואשר הביאני לכך... היות עניין... הקרבנות כבר אבד בעונותינו בים ואין משגיחין בו אלא מעט מבני האדם... עד שנשתוו בו החכם הגדול עם הסכל מן ההמון ורוב התלמידים אינם יודעים ממעשי הקרבנות אפילו מה שנאמר בהם פסוקים רבים"³⁴.

"ומגבעון באו לבית העולמים"³⁵. "המלך המשיח... בונה המקדש... וחוזרין כל המשפטים בימיו כשהיו מקודם: מקריבים קרבנות וגו'³⁶

³⁴ רמב"ם — הקדמה לסדר קדשים.

³⁵ משנה תורה — הל' בית הבחירה א ב.

³⁶ שם מלכים יא א.

ישראל יעקב יובל

לפיכך מקריבין הקרבנות כולן. אנ"פ שאין שם בית בנוי שהקדושה הראשונה קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבוא"³⁷.

והורה המורה³⁸:

"והיה המנהג מפורסם בעולם כולו שהיו אז רגילים בו והעבודה הכוללת אשר גדלו עליה להקריב מיני בעלי חיים בהיכלות ההם אשר היו מעמידים בהם הצלמים ולהשתחוות להם ולקטר לפניהם... לא גזרה חכמתו ית'... שיצוינו להניח מיני העבודות ההם כולם ולעזובם ולבטלם כי אז היה זה מה שלא יעלה בלב לקבלו כפי טבע האדם שהוא נוטה תמיד למרגל... ומפני זה השאיר ית' מיני העבודות ההם והעתיקם מהיותם לנבראים ולעניינים דמיוניים שאין אמיתות להם — לשמו ית', רצונו, לעשותם לו ית' רצונו לבנות היכל לו... ושיהיה המזבח לשמו... והגיעה בזאת החכמה האלקית שנמחה זכר עבודה זרה והתקיימה הפינה הגדולה האמיתית באמונתנו והיא מציאות האלק' ואחדותו... ואני יודע שנפשך תברח מזה העניין... ותשאלני בלבך... איך יבואו מצוות ואזהרות ופעולות עצמיות מבוארות מאד... והם כולם בלתי מכוונים לעצמם... שמע תשובתי... והוא שכבר בא בתורה כמו זה העניין בשווה והוא אמרו: "ולא נחם אלקים דרך ארץ פלשתים כי קרוב הוא" וגו', 'ויסב את העם דרך המדבר ים סוף' וגו' וכו'".

נאמן לשיטתו מעמיד הרמב"ם את טעם הקרבנות על הכוונה התורתית להרחיק את העם מעבודה זרה.

כתוב³⁹ כי אנשי כנסת גדולה ביקשו רחמים ונמסר בידם יצר הרע דעבודה זרה. ואף שגילוייו הגשמיים של יצר זה כלו, בשרש העניין עבודה זרה היא כל פניה שיש בכריאה שאינה לשם שמיים ואמנם היא תבוא על תיקונה רק בתיקון עולם כללי. הוא דאמרינן בתלמוד בבלי⁴⁰:

"על מנת שאני רשע, אפילו צדיק גמור מקודשת, שמא היררה דבר עבו"ז בדעתו". וכן⁴¹: "מכאן אמרו: עבודת כוכבים של עכו"ם אינה אסורה עד שתיעבד ושל ישראל אסורה מייד — דברי ר' ישמעאל".

³⁷ שם בית הבחירה ו טו.

³⁸ מורה נבוכים ג' לב (וכן שם מו).

³⁹ יזמא סט עב.

⁴⁰ קדושין מט עב; שם לט עב.

⁴¹ עבודה זרה נא עב.

⁴² מדרש תנאים לדברים.

לטעמי הקרבנות

ובמדרש אשתו אשר מצא בה 'ערות דבר': "ערות דבר' — זה הרהור עבו"ז" 42. ו"כל השומע ליצרו כאילו עובד עבו"ז" 43 ו"כהן שעבד ע"ז ושב — קרבנו ריה ניחוח" 44 "אר"י כל אדם שיש בו גסות רוח כאילו עובד ע"ז" 45. טעות היא ע"כ לראות את טעמי הקרבנות ע"פ שיטת הרמב"ם כהמעטת חשיבותם. הוא שכתב: "שכל הכופר בעבודה זרה מודה בכל התורה כולה. והבן זה" 46 דרש המורה התבוננות בעניין ואנו תלמידי תלמידיו.

האברבנאל 47 נספח לדעת הרמב"ם:

"אבל אמיתת העניין שהרב המורה סובר שהתפילה והתחינה והתלמוד תורה... ודומיהם מהעבודות עם האמונות האמיתיות הם המצות שציוה אותם הקב"ה על הכונה הראשונה, ולכן היו בכל מקום ובכל זמן. אמנם הקרבנות לא היו כן כמו שאמר: 'השמר לך פן תעלה עולותך בכל מקום אשר תראה' — ולכן ג"כ בכל זמן.. וכל זה מורה היות הכונה האלקית למעט זה המין מן העבודות ושלא נצטוו א"כ הקרבנות על הכוונה הראשונה כתפלות ושאר מצוות".

סמוכין לדבריו הוא מוציא מהמדרש הנ"ל 48:

"...אמר המלך זה יהיה תדיר על שולחני... כך לפי שהיו ישראל להוטים אחר ע"ז... אמר הקב"ה: יהיו מקריבין לפני בכל עת ויהיו נפרשים מעבודה זרה". אלא שהמעייין בנוסחתו של המדרש המונח לפני האברבנאל מבחין בשינוי גירסה רב משמעות. הוא שונה: "...אמר המלך יאכלם על שולחן זה תדיר".

משמע את הנבילות עצמן וקרבנות הוקשו לנבילות וטריפות! ובכל נוסחותינו לא תמצא כנוסחא הזאת 49.

יצא קצפו של הרמב"ן 50 איש הסוד על ראציונליזציה זו של המורה: "הם דברי

43 ירושלמי נדרים ט א.

44 מנחות קט עב.

45 סוטה ד. קרבן עולה מכפר על הרהור הלב — ירושלמי יומא פת ז. עיין גם בר' צדוק כהן מלובלין ויקרא עמ' 18.

46 מורה נבוכים ג כט. עיין ספרי שלח קי"א.

47 הקדמה לויקרא עמ' יא.

48 ויקרא רבה ז כב. עיין לעיל בהע' 29.

49 עיין רד"צ הופמאן — ויקרא — "ערכם של הקרבנות ומשמעותם". הוא מתקן הגירסא וע"פ תיקונו טוען הוא להפקיע אף סמך לדעת המורה הנ"ל. ואין כן פשוטו של מדרש.

50 ויקרא א ט.

ישראל יעקב יובל

הבאי... יעשו שולחן ה' מגואל". וראיותיו שתיים הן: האחת, מקדמוני עולם אשר הקריבו קרבנותיהם טרם היות עבודה זרה בעולם⁵¹ א והשנית מלשון הכתוב: "את קרבני לחמי לאשי ריח ניחוחי". ע"פ המדרש: "שהריח נחת-רוח לפני הקב"ה"⁵². ההסבר הניתן לקרבנות ע"י הרמב"ן היטב מדוקדק בלשונו:

"בעבור שמעשי בני אדם נגמרים במחשבה ובדיבור ובמעשה — צוה ה' כי כאשר יחטא ויביא קרבן ויסמוך ידיו עליו — כנגד המעשה, ויתודה בפיו — כנגד הדיבור וישרוף באש הקרב והכליות שהם כלי המחשבה והתאוה... ואלה הדברים מושכים הלב כדברי אגדה ועל דרך האמת יש בקרבנות סוד נעלם!"

חש הרמב"ן בסכנה הרובצת לפתח יחוד ראציונליזציה לטעמי מצוות וחש להגביל תקופו של טעמו, שלשובב לב ולהניח הדעת בלבד ניתן. אך פנימיות הענין — סוד היא.

ובמקום אחר^{48*} כותב הרמב"ן: "ועוד התורה מאירת עיניים שהודיעה לנו ענין נסתר ואינו מתקבל בעיון, והוא יוצא לתועלת גדולה והוא ענין הקרבנות. כי בתחילת העיון יקשה מאד.. ויש בזה פסוקים מבוארים מרחקים תועלת הקרבנות מן האל ית'. ... (א"כ) מה היתה הכונה בהם שמצינו קרבן לאדם השני בעולם... ורבותינו נתנו קרבן לאדם הראשון... ונח הקריב קרבן... ולא זוו החכמים העובדים האל מהקריב קרבנות, עד שבאה התורה והסכימה בהם וצותה והאריכה בהם יותר מכל משפטי התורה".

"והנה דעת ר"א^{48**} בענין הקרבנות שהן כפר נפש... כי הקרבנית לא יבואו כי אם על השגגות... אבל היות העולה לעולם זכר והחטאת לעולם נקבה וכיוצא בהן בפרטי הקרבנות איננו יודע, והוא אומר, אולי יבחר לעולה המין

⁵¹ ריטב"א שם דחה ראיה זו, וסמך לדבריו בדברי הרמב"ם עצמו בהל' עכו"ם א. עיין עוד בפירוש הנרבוני על המורה שם.

⁵¹ א ר' עזרא מגירונה — מקובל: "...קרבן שהקריב אדם הראשון ועדיין לא היה עבודה זרה בעולם". ור' טורדוס אבולעפיא — מקובל — בספר "אוצר הכבוד" כא עא: "הא לך ראיה ברורה וטעם נכון למלאות חצץ פי הדוברים עתק ובזדים מלבם (?) טעמים אל המתוצ כמו אותו אדם גדול בתורה ובחכמה שכתב טעם הקטורת כדי להעביר הוזהמא... לפי שהיו רגילים להקריב לשם ע"ז... וחלילה חלילה לשי"ת... והראיה אדם הראשון הקריב קרבן..."

⁵² ספרי זוטא עמ' 296.

^{48*} כתבי הרמב"ן "תורת ה' תמימה" — עמ' קסג—קסו.

^{48**} ראב"ע ריש ויקרא.

לטעמי הקרבנות

הנכבד כי הזכר נכבד מהנקבה. ומכל מקום זה טעם נאה וראוי לקבלו, (אך אינו מספיק) ואמת הוא שיש למצות התורה תועלות מרובות גופניות נראות ורוחניות אבל המעלות שהפריט בקרבנות, שעל ידיהם שכינה שורה לעולם בישראל, ושהמקום הנבחר בעולם השפל הוא מקום הקרבנות, והוא כסא ה' בארץ ואלו הדברים צריכים לטעם אחר". כוונתו בזה שאף שטעמו של הראב"ע נאה הוא ודבריו מתקבלים עדיין אינם מסבירים כיצד שורה שכינה בישראל בזכות הקרבנות. כפי שאמר בביאורו לתורה שעל פי "האמת יש בקרבנות סוד נעלם". והוא לא פירשו.

ובאמת נוכל להניח שכך היא דרכו של הרמב"ם אף הוא, וכל טעמי למצוות התורה בכלל ולמעשה הקרבנות בפרט⁵³ אינם אלא טעם שנותנת הארץ לצורכה, ואין לדברים אלו זכרון בשמים. כן היא דרך השכל המשוכלל אשר תמיד מדקדק הוא בגבולות תפיסתו האנושית, ובמה שלמעלה ממנו אין לו כל אחיזה ודברים אלו אי אפשר אף לאמרם⁵⁴.

ובספר משך חכמה^{54*} כתב:

"הקדמונים נחלקו בטעם הקרבנות המורה... והרמב"ן... ואולי יש להכריע כי קרבנות במה הם רק להרחיק ע"ז מלבבות עמו ישראל לכן צוה כי יקטירו לשם שמיים, לא כן קרבנות בית המקדש המה ודאי לקרב העולמות ולחבר דודים. ומקור לזה הוא דתנן ריש פרת חטאת אין ריח ניחח בבמה קטנה הרי דקדשי במה אינם לריח ניחח... אבל בזמן שבית המקדיש קיים הוא עושה רשע במה שגודר עצמו מע"ז. בהא דבונה במה, הלא ד' בהיכל קדשו ויכול להקריב במקדש". "בזה נתגלה לי סוד במה שחדש רבינו חיים הכהן במגילה דף י' למאן דאמר 'לא קדשה לעתיד לבא' מ"מ בבמה אסור להקריב, יעו"ש. משום דאנשי כנסת גדולה בטלינהו ליצרא דעבודה זרה^{54**} תו אין צרך להקריב בבמה לגדור העם מע"ז ואין חפץ להשם בבקר וצאן בבמה שאינם לריח ניחח".

רלב"ג:

"וראו ישתדע שהתורה תשתמש בעניין אחד לתועלות רבות... והנה אחת מהכונות היתה להרחיקם ממה שגדלו עליו מהקרבנות הקרבנות לע"ז... אלא שעם כל זה איננו ראוי שלא יהיה בעניינים תועלת

⁵³ רמב"ם סוף הל' מעילה: "שבשביל עבודת קרבנות העולם עומד".

⁵⁴ עיין יסודות הרמב"ם בעניין — שם.

^{54*} ריש ויקרא.

^{54**} יומא סט:

ישראל יעקב יובל

בעצמות, שאם היה העניין כך לא היה נימוס אלא העבודות בזה האופן הנפלא, אבל תהיה הצואה להקריב הקרבנות לה' לא זולת זה" **ובכזרי⁵⁶**:

"אמר החבר: מה שאמר "לאשי" — מיישר כל קשה. הוא אומר כי ריח הקרבן ההוא והלחם וריח הניחוח אשר הם מיוחסים אלי אמנם הם לאשי, ר"ל: האש הנפעלת לדבר יתברך אשר מאכלה הקרבנות... והכונה בזה תיקון הסדר כדי שיחול בו המלך חול גדולה לא חול מקום".

כונתו בהקרבת הקרבנות לכוין אל השגחתו הפרטית של הבורא ושלא נהא כוננים ביד טבע המקרה. ועוד שם:

"ואיני גוזר חלילה שהכונה מהעבודה הזאת הוא הסדר הזה אשר זכרתו. אבל מה שהוא יותר נפלא ונעלה ושהיא תורה מעם האלקים יתברך ומי שקבלה קבול שלם מבלי שיתחכם בה וחקר. אך מי שנטה מהמדרגה העליונה ההיא אל המחקר — טוב שיוציא בהם מוצאי החכמה משיעזבם לסברות רעות ולספיקות מביאות אל אבדון".

עוד בפולמוס עם המורה: עקידת יצחק⁵⁷ בזה הלשון החד:

"...וכבר השגוהו האחרונים בטענות חזקות והכו על קודקוד סברתו זאת מכות גדולות ונאמנות לא זורו ולא חובשו... ולא נעלמו דברים אלו מעיני הרב אלא שהפשיר אותם במים קרים לא תתקורר הדעת בהם... ועתה אומר כי מה שיראה האמת והיושר בענין הזה הוא שכל הקרבנות כולם הם באים בעצם, וראשונה לשני הבחינות הראשונות שזכרנו ראשונה, רצוני לפיוס ורצון לפני האל יתעלה, ולתוכחות מוסר המקריב, אלא שיתחלפו ב' המינים בעניינים האלה בפחות ויתר וגו'⁵⁸".

"על שלשה דברים העולם עומד... על העבודה"⁵⁹.

כיצד עומד העולם על מה שאינו עומד בזכות עצמו? ולמה אמרו: "אילמלא

מעמדות לא נתקיימו שמיים וארץ"⁶⁰ ומדוע ראתה התורה

"להגביל לכל חטא בפני עצמו קרבן מיוחד לעצמו נבדל בתנאיו ובמעשה עבודתו וכן למועדי ה' ותמידים ומוספים הנפרדים במיני

⁵⁶ כזרי מאמר שני כו.

⁵⁷ שער ויקרא' בדפוס פרסבורג מדף נ ע"ב.

⁵⁸ ע"ע ריקנטי פר' בראשית.

⁵⁹ אבות א.

⁶⁰ תענית כו.

הבהמות ובמספרים ונסכיהם וכדומה לזה פרטים הרבה ותנאים רבים ודינים שונים בהלכות קדשים שאין שיעור ואין סוף לעומקם ולרוחבם?⁶¹

ר' בחיי בפירושו על התורה⁶² סוקר עיקרי השיטות אשר קדמו לו ובמקום שסתם הרמב"ן מגלה הוא טפה, וגילוי עוד סתום:

"אבל ענין הקרבנות... הוא ענין פנימי וסוד נעלם... וכל היודעו חייב להעלימו ולהסתירו ואין ראוי לו למסרו... (אלא) ליחידים החסידים החורדים על דברו, הלא סיבת סודו לפניך אקיים ברמזים קרובים... ועל דרך הקבלה אומר כי הקרבן הוא — היחוד והוא לשון 'קרבן' כלומר קרוב הכחות ושמותיו של הקב"ה... וצריך שתתעורר במה שאמר⁶³ "אע"פ שהאש יורדת מצווה להביא מן ההדיוט", כי בהיות שם שתי אשות מעורבות היה אות וסימן כי יש קשור⁶⁴ להדיוט עם הגבורה ע"י הקרבן... גם צריך שתתעורר במה שהיה קרבן עולה זכר ולא נקבה, והחטאת נקבה ולא זכר, והשלמים אם זכר אם נקבה. הטעם הוא, כי תכלית הכוונה הקרבן עולה — שהוא למעלה מהמקום ששם מתחלקים זכר ונקבה⁶⁵, כלומר למעלה מן המדות שיש בהן פועל ומקבל, אבל קרבן שלמים היה בין זכר בין נקבה כי הוא לקו האמצעי המשלים בין המדות והכלול בהן⁶⁶, וכן שלמים אותיות 'משלים', והחטאת נקבה ולא זכר כי היא למידת שמור, ובדין שיהיה הקרבן נקבה, וגו'.

⁶¹ "מטפחת ספרים" — ר' יעקב עמדין.

⁶² ויקרא א ט. עמ' נא בהוצאת 'מוסד הרב קוק'.

⁶³ יומא כא ע"ב.

⁶⁴ קישור מלשון קיטור (בארמית) — דפוס לשון שגור בוותר.

⁶⁵ זוהר ח"ב רלח ע"ב: "ומשום שהיא (העולה) עולה למעלה למעלה כתוב: "זאת תורת העולה" — סוד זכר ונקבה יחד. — תורה שבכתב ותורה שבע"פ... שהיא עולה לתוך העולם הבא להתקשר בתוכו".

⁶⁶ העמדת סוד הקרבן על פעולת הזיווג — מקור לה בוותר ח"א רלט ע"ב: "אדם כי יקרב מכס', מה אדם כאן? אלא כשנתחברו השמש והירח (זכר ונקבה — גותן אור ומקבל אור) פתח משה ואמר: 'אדם' שם: "ומאי משמע "כי יקריב מכס" ז כאן נרמז: מי שיעשה עבודה של קרבן תמים (בשלמות הכוונה) צריך שיימצא זכר ונקבה (מאוחדים בו) משמע שכתוב 'מכס' — שיימצא במראה שלכם". מוגה כאן הרעיון של קרבן המבטל שגיות של זכר ונקבה והוא זיווג שבקרבן. וע"כ צריך שיהא הכהן המקריב נשוי שמאוחדים בנשמתו שגיות זכר ונקבה — והוא נמצא 'אדם'.

ישראל יעקב יובל

והכתב והקבלה⁶⁷:

"קרבן, נקרא כן משתי בחינות: האחד מצד היותו נקרב אל המזבח, והשני מפני שהמעשה ההוא יעשה קירבה רבה בין הבעלים המקריבים אותו בין האלקים".

ובספר החינוך⁶⁸:

"הלוא אמרנו כי עיקרי הלבבות תלויין אחר הפעולות וע"כ כי יחטא איש לא יטהר לבו יפה בדבר שפתיים לבד... אבל בעשותו מעשה גדול על דבר חטאו לקחת ממכלאותיו עתודים ולטרוח להביאם אל הבית.. ועוד נוסיף דברים על צד הפשט... ציונו האל להקריב לעולם מלב הדברים שלב בני אדם הומה בהן כמו הבשר והיין והפת... ועוד יש התעוררות אחר ללב בקרבן הבהמות, מצד הדמיון שגוף האדם והבהמה ידמו בכל ענייניהם... ובהיות גוף האדם יוצא מגדר השכל בעת החטא יש לו לדעת שנכנס בעת ההיא בגדר הבהמות... ועל כן נצטוו להביא גוף בשר כמוהו ולהביאו אל המקום הנבחר לעילוי השכל ולשרפו שם ולהשכיח זכרו כליל...⁶⁹

ואם קבלה – נקבל

וזאת יש לומר כי הבערה הגדולה אשר הוצתה ע"י המורה נבעה בעיקרה מתחושת הסכנה שבעצם הראציונליזציה של עיקרי הדת, ובהגנתם על ערכם העצמאי של הקרבנות ראו החולקים עליו חלק ממערכה מקיפה לשמירת נצחיותן של מצוות התורה. היה מונח כאן החשש שדרכם של המתפלספים סלת שאינה נקיה היא ומועדת היא דרכם. אמנם בעינינו חויגן שעמדתם זו בפולמוס טעמי הקרבנות לא נבעה מהיות פולחן זה קרוב ללבם ולא השיגו בהעדרו חסר שלמות בחוייתם הדתית, התפילה העשירה פן חסר זה ומתוך כך הלכה ונתעשרה היא עצמה. אצל הוגי ההלכה נהפכה תורת הקרבנות לבחינת 'הלכתא למשיחא'⁷⁰, ומשמעותו הסאקרמנטלית של פולחן זה עקורה היתה מעולמם החוייתי. אעפ"כ חלקם אמנם העמיד את מהות הקרבן על הטמיר והנשגב מבינתנו ונטפל לעניין זה ברמיזא בעלמא⁷¹. נלך על כן אצל מובח הקטרת עצמו ואל בית היוצר של עלום זה ונתבשם ולו רק מריחו של השגב.

⁶⁷ ויקרא א ערך "קרבן".

⁶⁸ מצות צה.

⁶⁹ עיין עוד: "כוונות התורה לר' עובדיה ספורנו.

⁷⁰ סנהדרין נא ע"ב.

⁷¹ כנ"ל הרמב"ן ור' בחיי.

התמסרות מחלטת של הרצון האנושי הפרטי והכללי אל מקור הרצון האלקי הוא הוא תיקון הבריאה. הפירוד אשר ירד אל העולם הוא הכח המדומה הניתן לאדם ע"פ ציווי האל לראות עצמו "יש" והוא שרש כל רע שאילמלא כן 'לית אתרא פנוי מיניה' והוא טוב ומיטיב לכל. הוא שנאמר: "לאהבת את ה' אלקיך לשמוע בקולו ולדבקה בו — כי הוא חייד" ⁷² שמא תאמר שמשעה שהכל דבוק בו ונתבטלו כל הרצונות מפני רצונו כי אז מבלי רצון אין חיי חיים בא זה ללמד שהם החיים באמת והכל שמחוץ לה' הוא "אין".

מכאן נמצא אתה למד עיקר, שהתיקון המעולה של האדם מונח במיתתו כי אז מתמוססת עצמיותו ומידבקת באל. אלא שהקב"ה הטוב והמיטיב לא בכך גילה הפצו שהוא אינו הפץ בהשבת אבידה לאדוניה כי אם בתשובת האבידה מעצמה — למען "ידע שור קונהו" ⁷³, ומשום זה העיקר ציוה אותנו לבטל כל ציווי למען הצלת נפשותינו. אמנם בשלשה עיקרים בטל תקפו של צו ראשוני זה שהם הרי תורף המוסריות הישראלית ומשעה שהופקעו שוב אין כל תשובה בזה המובן — אפשרית.

הוא הוא המונח ברעיון הקרבן. בעל החי הנשחט והנעקד משמש תחליף לגורל האדם הראוי לו להיות, והוא בפרפורי גסיסתו צווח את שקר החיים. הקרבן הוא מושא של הזדהות האדם ויחוד כוונת המקריב ביחוד שלם נחשבת על פי רצון עליון כהתמסרותו של האדם עצמו וביטול דמיון רצונו הפרטי. בכאן מזדקרת ההקפדה המופלגת אשר הותירה ההלכה בעניין פגולו של כהן. ואתה פוק חזי! — כי הציווי הראשון הנוכח בתורה אשר ציווה הבורא על זבח לשמו היה עקידת אדם!

מזה באה על ליבותינו התרת התמיהה בדבר הקרבת בעלי חיים דווקא. דבקות באלוקים היא השבת הנשמה אל שרשה העליון הראשוני ורק בעל חי ששרשו גם הוא בעליונים יכול אמנם לשמש לצורך זה.

"ועניין הקרבן לעלות רצון השפל (הכהן המקריב) כדי לקרבו ולהיחזו ברצון העליונים שהם שמותיו ולקרב ג"כ רצון העליון ורצון השפל אל רצון אחד, לפיכך השפל צריך לקרב לו רצונו שהוא שפל, בקרבן "השפל". (99 הבהיר) ⁷⁴.

פעולת הייחוד מתבטאת אם כן בסמלים מהחי והצומח שהם ג"כ שפלים.

יש הרואים בהקרבת בעל חי דווקא גם סיבה עצמית בו, שגם הוא ניתקן ע"י כוונת הכהן המקריב אותו.

⁷² דברים ל 20.

⁷³ ישעיהו א 3.

⁷⁴ מצוי בכ"י. נלקט מתוך מובאות משנת הזוהר.

ישראל יעקב יובל

"ובהיות מחשבת המקריב ונשמתו דבקה ברוח הקדש כדי להקריב ולהדביק בו ברוח ההוא, היה הרצון נמשך בכחו מתוך רוח הקדש והיתה תפלתו מתקבלת בין שהיה מתפלל בעד עצמו או בעד אחר, והיה חטאו מתכפר מפני שהיה מייחד הקרב והמקריב בכוונה אחת להשיב הנפרד לשרשו והענף לעיקרו, להודות שהקונה והקנין שורש אחד לשניהם ולו הם שבים באחריהם ואם הם מתפרדים ומשתנים בדמיניהם, מעיקר אחד היו ולעיקר אחד ישובו" (שם).

מתוך זאת הראיה בעצם, נטפל המהר"ל¹ אל עניין הקרבנות:

"כי הנמצאים אין להם קיום בלא העלוי והם תלויים בו... וכאשר אתה רוצה לעמוד על עיקר הקרבן אין עניין הקרבן רק דבר זה. כי כאשר העלול הנמצא מן העלה יתברך כן שב אל עלתו.. ולפיכך הקרבנות הקרבן אליו יתברך לפי שהוא יתברך עלת הכל ואליו ישוב הכל".

"לפיכך כל עניין הקרבנות להורות כי השם יתברך יחיד בעולם ואפס זולתו ולכן לא תמצא הכל הקרבנות לא "אל" ולא "אלקין" רק שם המיוחד * (שהוא מורה על כוליותו ושלמותו של הקב"ה) כי הקרבנות כמו שהם, (באים) להורות על אחדותו, שכל הנמצאים במדרגת רוממותו ומעלתו נחשבים לאפס והכל שב אליו, שאין דבר נמצא זולת מחסדי ה', אבל באמיתת מציאותו הכל שב אליו ואין כאן בריאה כלא, והוה שלימותו יתברך שאין מציאות זולתו... ואלו הדברים עמוקים מאד מאד".

ועל פי הכביש הסלול הזה נסלל גם שביל אל המדרש הנ"ל² אודות אברהם המבקש בטחונות להבטחת ה' והנענה שמעשה הקרבנות או לימודו מחל לישראל על עוונותיהם.

"הפירוש שהיה ירא אברהם כי יתרחקו בניו מן ה' יתברך בסבת חטאם ויהיה עושה להם כמו שעשה לדור המבול ודור הפלגה. אמר (הקב"ה) שבשביל הקרבנות שהם השבת העלול אל עלתו אי אפשר שיהיה נעשה להם כמו שנעשה לדור המבול ודור הפלגה... מפני שראוי לישראל הקרבנות מפני שהם עלולים בעצמם וכל עלול — כמו שבא ממנו יש לו השבה אל עלתו ולא יתרחקו (ישראל מה')... ותבין הדברים אלו... וכן אם אין בית המקדש קיים והם מתעסקים בהלכות קרבנות וסדר הקרבנות. שהקרבן הוא השבת העלול אל עלתו במעשה

¹ גבורות פ' סט.

² מנחות קי, ועיין פירוש רש"י שם.

³ מגילה לא ע"ב; תענית כז ע"ב. לעיל הע' 17.

לטעמי הקרבנות

כמו שהתבאר למעלה וכך התורה של הקרבנות הוא סדר השבת העלול אל העלה (וזה ג"כ יספיק למנוע מהם לרזוק ממנו יתברך), וכמו שמכפר להם על ידי הקרבן במעשה, כך מכפר להם על ידי סדר הקרבנות.

מלבד מה שיש בקרבן מגע של הנשמה התחתונה ביותר עם הרוח העליונה מעל כל (ולפיכך קרבנות — זו עבודה שבלב) יש פה גם פעולה מיסטית קוסמית כלפי מערכת הספירות הרוחניות.

"ואיקרי נמי קרבן — (מפני) שמקריב כוחות העליונים בייחוד שלם כי הרצון⁷⁶ מקבל תחילה כח מעילוי לעלוי עד המעלה העליונה (כתר) ואחרי כן מקבלים כח הת' והח' וה"פ (התפארת והחסד והפחד) ובעלותם מתעלים שמותיו של הב"ה ומתאחדים יחד יתוד שלם" (שם) סוד השפעת ההקרבה מתמצית במלה "קרבן" ובהוראתה והיא מורה על סוד היחוד שע"י איחוד הספירות כולן. עילוי זה הולך דרך מטה (מלכות) והוא מתרומם עד "המעלה העליונה". "ואמאי איקרי קרבן? — אלא מפני שמקרב הכוחות הקדושים" (שם) וביתר ביאור: "וזה נקרא קרבן שמקרב הכוחות אלו באלו דרך עילוי ומברך אותם בתוספת הרוח" (שם). ע"פ הסתכלות זאת הולך אמנם היחוד ממטה למעלה עד האיחוד האחד, אך זה הוא רק מבחינת הסתכלות עולמות תחתונים. מבחינת הכוחות העליונים תהליך היחוד בשינוי כיוון מלמעלה למטה דווקא. "עתה (בגמר ההקרבה) נתעלה רצון התחתון עם רצון העליון למעלה עד המחשבה הקדושה והיינו ממטה למעלה (עתה) צריך שיתקרב ויתיחד המחשבה ברצון העליון וברצון התחתון. והיינו ה"ניחח" — שניחת רוחו (עליון) להתייחד רצונם ברצון התחתון ולהתייחד הכל בייחוד שלם בעשר ספירות" (שם) תהליך קישור עליונים ותחתונים מסתמל בריח הקטרת: "וכשמקשרים כולם יחד על ידי ריח הקטרת אז נקרא 'קטרת' — קישור שמתקשרים יחד". (קישור = בארמית קיטור)⁷⁶.

ובדברי הריקנטי בפרשת נח:

"ודע כי הקרבן מקרב רצון השפל ומיחדו ומקרב רצון העליון כדי ליחדו ברצון השפל והמקריב קושר נפשו בנפש קרבנו, ומעלה עליו הכתוב כאילו הקריב נפשו".

ועוד כתב בפר' בראשית:

"כי על ידי עשן אש הקרב המתעלה והמתכפר בה מתעוררות להנלות עשנה למעלה ולהתחבר בענן העליון ולהורידו ברחמים... וכללו של

⁷⁶ הדא הוא דכתיב: "יעלו על רצון — מזבחי, וכן בשמא: "פנות אל המנחה ולקחת רצון מידכם".

⁷⁶ וזהו ח"ג יא ע"ב.

ישראל יעקב יובל

דבר כי בתחילה העשן עולה עד המעלה הראשונה הנקראת רצון (כוונה) ואחר הפסק עליית העשן תהפך הקרבן לאש ונקרא 'אשה'... וריחו נקרא 'ניחח לה' כי אין אחריו אלא רצון גמור ונחת רוח מתהפך ברחמים להתאחד רצונו ית' ברצון השפל ולהשלים חפצו מקרב ומקשר עליהם... ומתהפך ממידת הדין למדת הרחמים".

מלבד מה שתמצא כאן שימושים לשוניים השגורים ע"פ מטבע שטבע הזוהר — מרוכזים פה עיקרי תורת הקבלה בפירוש הקרבן: סוד היחוד, התעלות, נחת רוח העליונים להתאחד עם רצון השפל והוא ע"פ מידת הרחמים דווקא.

ומה טעם נבחרו דווקא אלו הבעלי חיים הנזכרים בתורה? במדרש: "שור נרדף מפני ארי, עז מפני נמר, כבש מפני זאב, אמר הקב"ה: לא תקריבו לפני מן הרודפים אלא מן הנרדפים".

והטעם לפי הנשנה, שהכוונה המתלווית אל הקרבן והמשווה לו לא צער כי אם ריה ניחח היא שפלות הרוח, וזאת ההכנעה מוצאת את ביטוייה המופלא יותר בבהמה הנרדפת דווקא. הה"ד: "והאלקים יבקש את נרדף". (קהלת ג 15) ועוד טעם אמרו: ⁷⁸ "ללמד מן בהמות אלו שהן נקיות מהגול". ו"שנבחרו מי' הטהורות — ג' המצויות". ⁷⁹ וב"תורת העולה":

⁸⁰... על כן היו מקריבים ומפסידים בעל חי אחד בשחרית ואחד בערבית להורות שכל העולם שהוא בדמות החי יפסד ויכלה ועי"ז עומדים על חידוש העולם שהוא עיקר התורה ויסוד האמונה".

מנחת שנים קדמוניות

"וערבה לה' מנחת יהודה וירושלים כימי עולם וכשנים קדמוניות" ⁸¹ ובמדרש ⁸² פירש לאילו שנים יוצאים געגועיו של הנביא: "וכשנים קדמוניות — כימי הבל שלא היתה עבודה זרה בימיו"

הוא שנאמר שאף שיש בקרבן גם תועלת לעקור ע"ז ולכוון אל נכון פולחן זה, יש במהות הקרבן במקורו סוד נעלה וערך עצמאי אשר עלה ברצון שמייים. ולזה יוצאים געגועי מלאכי שתשוב עבודת הקרבנות אל מקורה הטהור כפי שהיה בימיו של הבל, קודם היות ע"ז בעולם.

⁷⁷ ויק"ר כז ה.

⁷⁸ בבא בתרא קס"ה.

⁷⁹ פסיקתא דרב כהנא — מרגליות — 'את קרבני לחמי'.

⁸⁰ "תורת העולה" — רמ"א, וכן שם ח"ב פ"א על הכתוב: "וערבה לה' מנחת יהודה".

⁸¹ מלאכי ג א.

⁸² ויקרא רבה ז ד.

לטעמי הקרבנות

תמיהה אחת מבצבצת על לשון הכתוב שהרי אם זכה הבל לכווין אל מעלת סוד הקרבן ועמד על עניין ה"קירוב" שבסמליותו (ע"פ ס' הבהיר לעיל) מן הראוי היה שיקרא וזכו "קרבן" דווקא ולא "מנחה" כפי הנזכר שם. "וישע ה' אל הבל ואל מנחתו". מנחה היא מן הצומח וזה שהיה יודע מעלת ה"קירוב" ידע גם שהוא מן החי דווקא שרק בו יש דרך לקירבה, ומדוע שינתה התורה לשונה?

ויש ליתן טעם לדברים שהרי קפידה יתירה הקפידה התורה על מילותיה. והענין בזה הוא שגם הבל אשר סלת נקיה הביא — אי אפשר שהיה יודע כל סוד מעלת הקרבן ואי אפשר שקודם גתינת התורה היה גלוי לאנושות המשוכללת ביותר ענין ה"קירוב" הנ"ל שהוא נעשה בבעל חי דווקא. צא ולמד — שלא מצינו בתורה של טרם מתן תורה שתהא קוראת לעולות ולזבחים בלשון "קרבן". "קרבן" — זו מטבע לשונית הרומזת על סוד שאין בכח האנושות להשיג לבדה והיא אמורה רק בפולחן האלקי הטהור הבא על פי ציוויו. פוק חזי! — שבכל כתבי הקדש לא תמצא "קרבן" בהקשר אל מעשי האלילות⁸³. רק לישראל ניגלה רז זה והיכן ניגלה? אמור מעתה: במעמד סיני. מכאן שהבל המעלה מנחתו אף שהיתה סלת נקיה — מגדר סלת לא יצאה הוא לא היה יכול לרדת לשרש סוד מעלת החי שבעבודת קירוב הרצונות, ועל כן דקדקה התורה לשונה וקראה לזבחו "מנחה".

וזה מקומט שם בלשון התורה שהרי נאמר שהבל המביא לאל מן החי וקין המביא מהצומח לא היה אלא מפני היות: "הבל רעה צאן וקין היה עבד אדמה". מה שהביא ממה שהיה לו הביא.

ואם תרצה מדרש הוא תזכור עדיפות הקרבן לאחר ציווי התורה⁸⁴:

"...הקריב נח קרבן והיה ערב לקדוש ברוך הוא... הקריבו ישראל קרבן והיה ערב לקדוש ברוך הוא ואין אנו יודעים איזה מהן ערב לו ביותר אלא ממה שהוא מצוות את ישראל ואומר להם: 'ריח ניחחי תשמרו להקריב לי במועדו' — אנו יודעים ששל ישראל ערב לו ביותר".

אל תעירו ואל תעוררו — 'לעתיד לבא'

המעייין בספרות ההלכתית שנתחברה בדורות האחרונים גבי חידוש עבודת הקרבנות אינו יכול שלא להתרשם כי בכללותם של הלכות אלו מונה מעין מעגל סגור, מעין הקפה שהקיפה ההלכה עצמה ובכך נמנעת כמעט לחלוטין אפשרות חידוש הקרבנות בפועל. מתמדת היא אמנם בהגיגה המעשי אך אפשרות

⁸³ מלבד פסוק אחד ביחזקאל כ 28 שם פשט הענין אינו סותר עיקר זה.

⁸⁴ פסיקתא דר' כהנא — מרגליות — 'את קרבני לחמי'.

ישראל יעקב יובל

המעשה נסתמה. ניצב ה' בעדת אל וכל שכן בעומקה של הלכה ועשיתם לו כאשר זמם דווקא, כי אם כבר נעשה מעשה הרי זה בא ללמד ששמים עשוהו. תורה שבעל פה זורמת מכוחות עצמה או שמא תאמר: 'כבר נאמר למשה בסניג' — אלו ואלו דברי אלקים חיים. רצונה הוא רצונו, ועוד יותר מזה: רצונו מתחפש כרצונה. כדין 'גדול עומד על גביו'. הוא הפלאי שבהגיזנה הפנימי של ההלכה, הוא — שזר לא יבינהו, הוא המאושש ידי חכמים להעמיד דבריהם — דברי בשר ודם — כעל דברי תורה כתובים. ההלכה — בת קול היא מהשמיים, וגם מה שנראה לעינינו כקול אדם — קול אלקים הוא המתהלך בגינו. מכאן שבענייננו עדיין אנו בתור של 'אל תעירו ואל תעוררו את האהבה עד שתחפץ', אין כוונתי אל עיון המעשה אלא שעדיין אין אנ' וזכאים להגיד בקול 'במהרה בימינו' — עוד לא הכל מוכן לו לילד שיוולד כבר, ולא פי האשה יכריע. אהבה יש כאן, אך עדיין לא נחפצת היא.

אומרים אנו שאהבה יש או שמא נסתלקה היא ויותר לא תחפץ.

"לעתיד לבא כל הקרבנות בטל'ן וקרבו תודה⁸⁵ אינו בטל"

מה מונח ברעיון נועז זה, או שמא מגלים אנו בו פנים שלא כהלכה? יש הלך ההולך בדרכים ישרות וסלולות אך בכך נטרף ממנו שכר גיעת הליכה ויש ההולך בדרכים עקלקלות ותורתו נטרפת. יש המעפיל אל הרים נישאים בדרך רחבה ושטוחה אשר הלכים רבים כבשוה. ישרה היא דרכו אך נעדרת היא את טעם הויית הפסגה ואת הוד הנישא. ככל שמעפיל אתה כן מתעקלת דרכך, דרכים רחבות יפות למישור בלבד. ורק המהלך על עברי פי התהום — יודע גובה מהו! יש שכך פירשו מאמרם⁸⁶:

"מפני שלא יחטאו ולא יצטרכו להביא קרבנות, וכן לא יצטרכו להתפלל ח'ו על איזה צרה או חולי, ואין בזה ח'ו ביטול מצווה מהתורה: כמו מצוות מעקה למי שאין לו בית" ובעל "פה תואר" מתמיה: "לא יובן זה בהחלט! שהרי עיקר קרבנות תמידין ומוטפין לעתיד ועז' יבנה ביהמ"ק במהרה בימינו..."

ועוד אמרו:

"בעולם הזה נתנדבתם למשכן שהוא מכפר עליכם ולעתיד לבא אני מכפר עליכם ואוהב אתכם נדבה"⁸⁷.

אך המדקדק בזה עצם המאמר יוכל לגלות טפח מכוונתם. רשאי אתה להניח שזה הביטוי 'לעתיד לבא' הוראתו כפשוטה לבחינה ההיסטורית משיחית. אך

⁸⁵ ויקרא רבה ט ג; פסיקתא דר' כהנא "שור או כשב"; שו"ט גו ד.

⁸⁶ אסיפת מאמרים שם. וכן דעת הרד"ק מובא באבודרהם.

⁸⁷ תנחומא פקודי ט.

הנראה ע"פ האמת וע"פ העניין עצמו כי אינך יוצא עם פשיטות זאת בתוך עומק העיון בזאת הלשון. יותר ראוי הוא שאכן אין פה כל עניין לקביעה אסקאטולוגית והשמוש כאן במדיום הזמן' כל כולו משמש ככלי להבהרת רעיון פילוסופי עיוני טהור. ועניינו הוא שרק דבר העומד לעד הוא מורה על מהות ותכן עצמאיים ובלתי תלויים, וכל דבר שאינו כן גופל בלשונם תחת הביטוי השגור 'לעתיד לבא'. מכאן שאינך רשאי לראות כאן סמוכין לעקירה במציאות של עיקר מעיקרי התורה, אלא שזו האמירה מחדשת שזה העיקר — כנגד דבר אחר הוא ניתקן. אמנם אותו 'דבר אחר' קרי: יצה"ר דע"ז היטב מעוגן הוא במציאות העולם הזה והוא אף חלק מעצם הווייתו הכוללת של העולם הזה, ואעפ"כ מצווה זו בדבר אחר היא תלוייה ואין לה מקום למה שלמעלה ממנה.

הוותם של הקרבנות בשמים, אך לידתם על הארץ שהיא לבדה צריכה לבריה זאת. זהו אחד מהביטויים של אותה תורה הרואה בקרבנות תקנה שכנגד פירוד העבודה זרה שבלב. אמור מעתה: 'לעתיד לבא' — בחינת העולם הבא. כדרך אמרם שלעתיד לבא תחזור ותיפסק הלכה כב"ש, לא מפני שכך יהיו הדברים במציאות הלכתית אי"פעם, אלא שנאדרים דבריהם יותר מב"ה. חובת ההוכחה תחזיר אל המדרש הקודם: "עולם הזה... ולעתיד לבא". — מה שכנגד הראשון הוא הבא אחריו, כוונתי — העולם הבא, ומוכחים הדברים על הצד השלם ביותר בזה המאמר: "אמר הקדוש ברוך הוא: בעולם הזה נתכפר להם על ידי קרבן ולעולם הבא אני מוחה עונותיהם שלא בקרבן"⁸⁸. יש שפירשו אלו המאמרים שהעניין מורה על ימות המשיח, אך טעות ליבם ורצונם להוכיח ביטול מצוות קרבנות היטעום, שכן מוכח שהוראתם אינה מן הכתובים, והם גם טעו, גם היטעו. מדרשים פנים רבים להם ועל כן אזדקק לרמב"ן בהוכחת טעותם. הוא מבאר⁸⁹ המדרש "שלעתיד לבא כל הקרבנות בטלים מלבד קרבן תודה" בזה העניין:

כל הקרבנות מובאים מדברים ממוזגים (— לא חמוץ ולא מתוק) — כנגד מידת הרחמים, מלבד קרבן תודה אשר הוא מובא מחמץ — שהוא כנגד מידת הדין. "זה סוד מה שאמרו רבותינו 'כל הקרבנות בטלים וקרבן תודה אינו בטל לעולם' כי בו מצה וחמץ כענין העולם הבא".

הוא מפרש המדרש כדרך המיוחדת לו ואעפ"כ בסוף העניין גם הוא מניח שה'לעתיד לבא' מרחיק עד העולם הבא.

⁸⁸ תנחומא שמיני ד.

⁸⁹ רמב"ן ויקרא כג 17.

צ ע ר ה ה י ו ח ס ר ה א ל

המוסר הנוצרי והתרבות הליברלית המדביקה לכל תוויות מסחריות והיודעת לקרוא לכל בשמות מזוייפים, זו התרבות שעם כל דרור הרעיון שהיא מטפת לו — כל כולה יהרות ריקנית ושכרון התפעלות עצמית המתנשאת אל מה שנוצר לפניו כאל נחות בדרגה שכל החדש מתבירו — גדול מחברו — היא תפסה מכל מורשת הדתות רק את הרליגיוזיות שבהן והעמידה את פנימיותן על פי מה שראתה בפאסאדה החיצונית שלהן. זאת ההומאניות המזוייפת אשר לב גאים יצרוה — רחוקים מהמולת חיים, זה המוסר אשר קיומו חשוב רק כעוד עדי לטרקלין מפואר אשר נמשח על פנים טמאים וכיסה על רעל נשמות אומללות — היהירות הריקנית היתה הורתו. זה המוסר אשר לא כלום מקשרו עם המוסר האמיתי באשר ניתק הוא מאורגניות החיים — הוא היה יכול לבוא לעולם רק בתרבות אשר כל כולה עומדת על הפרדה בין אמת הרוח מחד גיסא ומציאות החיים מאידך גיסא. אנו תחת שנטפיל לתורה זו את כל טיפלותה, דבק בנו מסירחה ומסירחונה ועל כן תוהים הצאן האובדות על מוסריות תורתנו בעינים טרוטות של זאת התרבות. "צאן אובדות היו עמי רועיהם אבדום"⁹⁰ בתוכנו מקננת סלידה מכל מה שקשור אל פולחן הקרבנות רק מתוך ספיגה מעוותת והרואה כאן מין מנהג בארבראי פרימיטיבי של עם צמא־דם, אשר אין בו מן החמלה על החי. הזור הקרב יזמת — זה ציווי שנצטווינו, ודין זר כדין דין זר.

ובאמת כפי שהעמד כאן סוד העניין אין בכל זה מן הדברים הללו, ורק תרבות התלושה מצו אלוק חסרה היא הלשון הטועמת פנימיותו של פרי זה. וראיתי להביא בכאן דבריו של משה הס שעם כל מה שהיתה רוחו שקועה בזאת התרבות היודעת כל ואינה יודעת כלום אמר בזה הלשון⁹¹:

"בעבודת הקרבנות כשהיא לעצמה וכפי שנצטוו בני ישראל עליה במקום אשר בחר ה' לו לשבתו אין אף דבר אחד המתנגד לרגש ההומאניות. ונהפוך הוא, כי לעומת זבחי אדם שהיו נהוגים בימי קדם אצל העמים אשר ישבו בקרבתם, תוכל העבודה הזאת לנו להחשב כנצחון אשר נצחה ההומאניות את אכזריות הפושעים האלה, בין אם נראה בעבודת הקרבנות מעין ותרנות שהיתה תורתנו מוכרחת לותר לעבודת האלילות למען אשר לא תסיר את לב העם מאחריה לשוב לכסלה, בין אם נראה בה כוונות נסתרות שאין אנו יודעים עתה את טיבן ומהותן ואיזה צרך היה בהן באותה שעה — ברור הדבר כי למרות הקרב־נות "המתגוללים בדמים" אשר נביט עליהם עתה בגאווה ובזו ממרום השכלתנו היה עון שפיכת ואכילת הדם "שהוא הנפש" משוקץ ומתועב בעיני היהודים

⁹⁰ ירמיה נ 6.

⁹¹ משה הס, 'רומי וירושלים' — אגרת יא.

ל ט ע מי הקרבנות

יתר הרבה מאשר הוא אצל העמים החדשים המתמירים בהשכלתם והאוכלים את הבשר על דמו בלי זבח שלמים והקטר חלבים ובלי טיבול וברכה". אמנם, בהיותו בלתי קשור בחיובי אותה מוסריות אשר את שמה הוא מפאר יכול הוא להמשיך ולטעון:

"... אבל אין אנו צריכים כלל לצדד בזכות הקרבנות כי גם הנביאים בימי קדם, גם הרבנים בימי הביניים לא הביטו על העבודה הזאת — כאורתודוקסים עתה — כעל עיקר גדול ביסודי הדת... ובכן העבודה אשר תהיה לנו בירושלים החדשה עדיין היא נשארת הלכה תלוייה. רומא לא ביום אחד נבנתה וגם ירושלים דורשת זמן רב לשכלולה".

ומן זאת הסלת אשר איננה נקיה אל הנקיה, בכתבי הרב קוק⁹²:

"הנטיה החפשית של המוסר לקראת משפט בעלי חיים גנוזה באורח פסיכי טבעי בעמקי תורה באוצר האנושות הקדמון ו"אדם הראשון לא הותר לו בשר לאכילה"... מהלך האידיאלים ההולכים ומתפתחים לא יסאר סגור לעד. כשם שתצא השאיפה הדמוקרטית החיצונה ע"י ההשתלמות השכלית והמוסרית הכוללת כ"שלא ילמדו עוד איש את אחיו ואיש את רעהו לדעת את ה' כי כלם ידעו אותו מקטנם ועד גדלם" — כן תצא השאיפה הצפונה למשפטי בעלי חיים מנרתיקה בבא עתה".

"אמנם גערה נסתרה יש בקמטי תורה באכילת בשר... הנה לא תוכל לעצור בעד נטיתך כי אם ע"י כבישה מוסרית וזאת הכבישה עוד לא באה עתה... זאת היא מעלתה של המוסריות כשהיא מחוברה למקורה האלקי שיוודעת היא עת לכל חפץ... כשהתאווה הבהמית היתה מתגברת... ואז אם בשר החיים היה כולו בכלל האיטור — לא היתה ההריסה... מבחנת כלל בין אדם לבהמה... הסכין... או זרם האלקטרון היה עובר על כולם כאחד".

ועוד שם⁹³ לסכום עניין הקרבנות:

"נפש הבהמה בנפש האדם היא קשורה, כשמתחררת נפש הבהמה מאסור גיתה על ידי המחשבה האנושית בקרבן לד' — מתאחדת היא עם רוחניות מחשבה אצילית, מרוממת עמה סכום עליון ועשיר מאד — מכוחות החיים והעולם מתנוועע למעלה למעלה".

הקרבן — מלבד מה שאינו צער — יש בו גם ממידת החסד שעושה ה' עם בריותיו.

⁹² "טעמי המצות" מתוך "המחשבה הישראלית" דפוס קלמנסון עמ' ח-ט.

⁹³ שם עמ' יא. עיין עוד ב'עולת ראייה' על הפסוק 'וערבה לה' מנחת יהודה' — סוף תפילת העמידה של שחרית חול.